

ինքզինքը, չգոհեց ինքզինքը, չուզեց վերանայել իր պատիւն ու իր բախտը: Հրեաները կ'առնեն Յիսուսը, բայց նոյնչափ կ'առնեն Պիղատոսն ալ, որ այնչափ կերպերով նեղած է զիրենք եւ ծաղրած: փոխանակ Յիսուսի տեղ խռովայոյզ Բարաբբան առաջարկելու, պէտք էր առաջարկել ինքզինքը, Պոնտիոս Պիղատոս, Գործակալ Հրեաստանի, և ժողովուրդը գուցէ ընդունէր փոխանակութիւնը: Ոչ մէկ գոհ իրմէ զատ՝ պիտի կրնար ամոքել Հրեից կատաղութիւնը: Հարկ չէր մեռնիլ. կը բաւէր ձայնադուր ըլլալ անոնց՝ որ զինքը կաթսեր ամբաստանեն՝ իրր թշնամի կայսեր: Տիրերիոս զինքը պիտի վտարէր իր տեղէն, քաջորէր, բայց քաջորի եւ թըշուառութեան մէջ հետը պիտի տանէր ան. մեղութեան սփոփանքը: Այնչափ աւելի որ այս բախտը՝ որ արդ զինքը կը համոզէ նետել Յիսուսը թշնամիներուն ձեռքը իրր հաշտարար զո՞հ պիտի վիճակուի իրեն ճիշտ արիներու մէջ, Հրեաներն ու Սամարացիք զինքը պիտի ամբաստանեն: Ասորիցի կուսակալը զինքը պաշտօնանկ պիտի ընէ և Կալիֆուլա զայն պիտի Գաղղիա քաջորէ, Բայց քաջորին մէջ պիտի հետևի իրեն իր հաւանութեամբն սպանուած մեծ Լուկացին ստուերը: Ի զուր շինել տուաւ Երուսաղէմի մէջ ջրային գեղեցիկ ջրամբար, ի զուր լուացուցաւ ժողովուրդին առջև այն ջուրով: Այն ջուրը հրեական ջուր է, ջուր պղտոր և անիծեալ, ջուր՝ որ չի մաքրել: Ոչ մէկ լուացում պիտի կրնայ մաքրել իր ձեռքերը արատ. ներքէն՝ զորս հոն թողուց Քրիստոսի աստուծային արիւնը:

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՊԱՊԻՆԻ

Թրգմ. Հ. Ա. ՂԱԶԻՆԵԱՆ

Հայաստանին օգնելը՝ քաղաքակրթութեան օգնել է:

ԿԱՍՍԹԸՆ

ՀԱՆԳԻՍՏ ՅՈՎՍԷՓ ԱՐԹԵՆ ՊԵՅՅ ԶՐԱՔԵԱՆ

Հնագիւրք կը գտնուի Կափուիէն փետրուար 12ին ագնուառուց Յովսէփ Արթին Պէշի մօտը. բազմադիւն գերեզմանէն կը շինանէր անգամ մը. Կրտսեր եղբայր կը նա Եսաղուս Արթին փաշայի, ծնած յԱրեւմտահայաստան 1844ին, և միասին յամբարած Պոլսոյ Միխիթրեան և ապա Փարիզոյ Մուրատեան վարժարանները, որով երախտագիտութեամբ կը յիշէր միշտ իր անկուրթեան զատախարակները, չնայելու օսմանց մաշակն տառն և Կոթրե-Տամ-Սթոյլ փոխադրուած գաղղիական լեզուի և գրականութեան մէջ զարգանալուն համար, իր զօր՝ Արթին Պէշի անադիւն մահուամբ կը ստիպուէր Եղիզուտսի փոխարքային Սայիա փաշայի թեկադրութեամբ և

հօրեղբորը՝ Խոսրով Պէշի հրաւերով Գանձիւի փոխարքունիէ կը բարձր հնա 1861ին, շարունակելու համար հոն ուսումը, և աւելի եւ հմտանալու թուրք, արքայ և պարսիկ լեզուներուն: Կոր հարուած մը սակայն իրենց կոր կործանումը 1863ին՝ կը բռնադատէր որ ծրկու երթանաւորը. ներք ընդհատան ուսումին, և Պոլսոյ ու Եւրոպայ մամբ, բողոքելով թեթեւեղին իրենց զգացած ցարը: 1863ին Յովսէփ Արթին Պէշ արգել նշանակուած էր Խամայիլ փաշայի արքունական պաշտօնակներուն կարգը, մինչ եղբայրը Եսաղուս՝ Եւրոպայի մէջ իր զարգացումը կը կատարելաւ զորքէր, զատախարակ կարգուելու համար ապա Խոփուի և Մուսաթաա փաշայի որդիներուն Բայջ Յովսէփ Արթին Պէշի խառնուածքը արքունիքի պաշտօններով չէր կրնար զսպուիլ. նա իր անկարի ազատութիւնը գերադաս համարելով՝ Հնդկաստանի մէջ ընդարձակ հողերու վրայ լեզուի մշակութեան մէջ ուզեց փորձել բախտը, որ Եղիզուտսի մէջ իրեն չէր ժպտաւ:

Եւրոյ ճատորգ զար մը իր լծակցին աշակցութեամբ միայն զօրացած՝ երբ բաւական հարստութեամբ մը կը տակաւոր թողուր Հնդկաստանը՝ վրան տիրապետելու ուզող անդիւնի պատեմաւ, իրմէ խնամուած և նոյն իսկ քրիստոնէական աւագանին արծառացած բնիկներ արքունիքով կը հետեւին երկար ժամանակ, խիստ գանձելով այսպիսի բարեփոխ տիրութեմ մը անշտառելիք: Մարդաբանական զգացումը և զթաւ սիրտը նա ամենաբոց հետը կը տանէր: Մահուան աթիւ Կափուիէի Լեռ Toğraթեթը (16 փետ. 1923) շնտեաւ սողերով կը գրուաւ որ հանգիստեալ Պէշը. «Կարտաթեք անկամեմատ քարեկամ մը, եւ ընթերցողիւնը կը կորսցնէ Արթին Պէշով դատ ամենայնի պատուաւոր մարդը, Կա յիշու մարմնը քաց երեկոյ ապա պարգոյնեամբ՝ որ այսեղաւ, խնամուած ամենամեծ գորովով իր սէլի թիւրեղաւ ամուսնին, Կա մեծ բարեբար մը եղաւ, եւ անհամար են ողորմութեան գործերը զորս ինքը կատարեց»:

Եւ իրօք, Միտարմութիւն ալ իր բարեբարներու շարքին մէջ կը դասէ Արթին Պէշը: Կարեկցելով նա բազմաթիւ լեռալ սորերուն՝ ուզեց ընդ միշտ որդեգրել անմեղէ մէկ քանին Մուրատ Ռաֆայելեան վարժարանէ մէջ, ապառնելով անոց տարեկան եկամուտ մը: Այսցնելով Միտարմութեան ժառանգարանը և անուսնելով որ իր իրերի կը բարձր վստի, Եսաղուս փաշայի նուիրած զբոքըր առանձին զարաններու մէջ ամփոփուեալ

կը կարօտէին, փափաքեցաւ որ անկորուստ յիշատակ մնայ այդ շոր Գրադարանը, զուգելով իր անունը անմոռաց կերպով հետ, ինչպէս որ ի կենդանութեան միշտ սիրով և յարգանքով վերաբերուած էր հանդէպ անոր։ Վանքիս թանգարանը զանազան ճղկական և ընտանեկան յիշատակներով ճոխացաւ վերջին չորս տարիներու մէջ, և Արթին Պէյ կը խորհէր իր հանգստեան օթեանն ընտրել խաղաղ կղզեկիս նոճիներուն ներքեւ, իր սիրած Միխիթարեան Հայրերէն անանջատ ապրելու փափաքով։ Կա զեռ աչքերը չփակած՝ իր ամուսնոյն կը կտակէր այս իր իղժը՝ Ա. Վազարու մէջ թաղուելու։ Մի՛ս չըզով կատարուեցաւ մարմնոյն փոխադրութիւնը և յուզարկաւորութեան հանգչեւ։ Եւ ի մասնաւորի հարկ կը համարէնք յիշատակել Մ. Ռ. Վարժաւանի աշակերտներուն խոմբը իրենց պսակով, նոյն օր զրկելով

հանգուցեալ Պէյին տիկնոջ սոյն հետապրել Վարժաւանի Տեսչութեան կողմանէ։ Խորապէս յազուած շիրմին առիւն Ն. Վ. Յ. Արթին Պէյ՝ մեր բարեբորբին, Զեր առժառանգ փեսային, կը մտանկեցինք, Տիկին, Զեր ցաւերուն, խնդրելով աստուածային միխրառարիններն։

Յովսէփ Արթին Պէյ ընդունած էր զանազան ազգերու ջըմաշաններ՝ զորս մահուրէն ամիս մ'առաջ ուզեց նուէր զրկել մեր թանգարանին, խորհրդական էր Ադրբայժանի իստոն դատարանի վերաքննիչ Ատեանին։ Ան, զամ Ադրբայժանի փոխանորդարանի վարչական խորհրդոյ, ինչպէս նաև անդամ Անհատական կանոնադրաց մասնաժողովին։

Հ. Ք. ԶԱՐԲԱՆ

Մ Ա Յ Ր Դ Ի Ի Ա Ն

ՄԻԽԻԹԱՐԵԱՆՑ ՎԵՆԵՏԿՈՅ. - Ի Ս. ՂԱԶԱՐ

(Շար. տես Ռազմ. 1923, էջ 61)

Խ.

Սուլթան Ահմէտ Գ. ի թագաւորութեան վերջին օրերն են, զորս Հ. Միքայէլ վարդապետ կը յիշատակէ իր նամակին մէջ։ Հոն՝ ուր պատմութիւնը կ'աւանդէ՝ թէ Ծովապետին՝ այս է Գափիտան փաշայի մարմինը Հորհոր չէջմէսիի առջև կը նետեն, մեր Նամակագիրը կը յաւելու, թէ «Գափուտան փաշայի մայրը 30 քսակ էտ (բառ նալով հոնկից) քաղեաց գիւրն»։

Ահմէտ Գ. ի կը յաւորդէ Սուլթան Մահմուտ Ա.։

Գերայրգեցեալ Արքայ Հօրո միւրոյ

Տեսան տեսան Միխրարայ Աստուածաբանութեան վարդապետի

.... մեծ զազանս այս հանդերձ ամենայն նախարարօքն և զօրօք անցաւ իսկիւտար վասն գնալոյ ի պատերազմ՝ յարեւել. և աւելի քան զերկու ամիս մնացին անդ ինքեանք և օրտուն իւրեանց. այսօր վաղն ասելով գնանք, և յաւուր միում, իբրու 20 կամ 30 էնկիւնէրիք զօրալք բարձրացուցեալ ի Ստամպուլ՝ զընաւ շուկայս փակել ետուն, և ի մէջ երկուց երկց աւուրց իբրու 100,000 եղեն. նաև ի յանատօլէն թափեցան, սասանուիմ և զողուիմ պաշարեաց զամենեկին. թագաւորն, մատենին քէյնան, զայմաքան, որ է քափիտան փաշան կալելով փախեան, գիշերով եկին մօին ի սարայն, և ի միւսում աւուր թագաւորն գեւրեսեան ևս խնիթեաց և ետ յարտաքս բռնաւորաց. զմարմինսն կտտրատեցին հայհոյեցին և քանի մի օր թողին ի հրապարակս. զմարմինսն մատանոյն շուքը կերին։ Քափուտան փաշայի մայրն 30 քսակ էտ և թաղեաց գիւրն, զթագաւորն իշուցին, և եղին ի տեղի գեղ.